

რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის გეოგრაფიული ანალიზი

თეონა ქობალია

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი
თბილისი, საქართველო
kobalia.teo21@gmail.com*

ანოტაცია

საქართველოში ვენახის ჯიშების ფორმირების პროცესი ხანგრძლივ პერიოდს გულისხმობს. სამეურნეო ჯიშები კლიმატურ და ნიადაგურ პირობებთან შეგუებული და ჩამოყალიბებული ადგილობრივი ვაზის ჯიშებია. ბუნებრივი პირობების ცვლილებებიდან გამომდინარე, საუკუნეთა განმავლობაში შეიქმნა ვაზის უნიკალური ჯიშები, რომლებიც მჭიდროდ უკავშირდებიან წარმოშობის ადგილს.

სტატიაში განხილულია რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა გეოგრაფიული (ნიადაგობრივი, კლიმატური და ეკონომიკური) პირობების მიხედვით, სადაც გამოყოფილია ქვემო რაჭისა და ლეჩხუმის ქვეზონები, ხვანჭკარისა და ტვიშის მიკროზონები, რომლებიც ცნობილია არსებული აბორიგენული, უნიკალური ვაზის ჯიშებით. ასევე განხილულია, რა მოთხოვნები აქვს ვაზს გარემოფაქტორებისადმი, რა ბუნებრივი და სოციალურ ეკონომიკური პირობები განაპირობებს მევენახეობის ახლანდელ მდგომარეობას და რა პერსპექტივები აქვს მევენახეობის მდგრად განვითარებას რაჭა-ლეჩხუმის ზონაში. სტატიაში, ასევე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ვენახთა ფართობის ცვლილებას დროთა განმავლობაში: აღსანიშნავია კლების ტენდენცია.

საკვანძო სიტყვები: მევენახეობა, გეოგრაფიული ანალიზი, მოსახლეობის ცნობიერება, პოტენციალი, მიკროზონები.

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF VITICULTURE RACHA-LECHKHUMI

Teona Kobalia

*PhD student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
kobalia.teo21@gmail.com*

ANNOTATION

The process of formation of vine varieties covers a long period in Georgia, agricultural varieties are local vine varieties adapted to climatic and soil conditions. Unique vine varieties are closely related to the origin place, they have been created over the centuries, due to changes of natural conditions.

In the article is reviewed Racha-Lechkhumi viticulture zone according to some geographical (soil, climatic, economic, etc.) conditions, where separated are the subzones of Kvemo Racha and Lechkhumi and Khvanchkara and Tvishi microzones, which are well-known of existing aboriginal and unique vine varieties, also discussed vine requirements for environmental factors, which natural and socio-economic conditions determine the current condition of viticulture and what kind of perspectives are in Racha-Lechkhumi zone for sustainable development of viticulture, the article also attaches importance to the change of vineyard areas over the time, which is directed towards the decrease.

Key words: Viticulture, Geographical Analysis, Population Awareness, Potential, Microzones.

შესავალი

თემის აქტუალობა უკავშირდება რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონის გეოგრაფიულ ანალიზს. საკვლევად შერჩეულია რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა, განსაზღვრულია ქვემო რაჭისა და ლეჩხუმის ქვეზონები და ხვანჭკარისა და ტვიშის მიკროზონები, რომლებიც ცნობილია აბორიგენული, უნიკალური ვაზის ჯიშებით. ვენახების ფართობი რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონაში 1000 ჰექტარამდეა, თუმცა ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვნადაა შემცირებული გასულ ათწლეულებთან შედარებით. ჯერ კიდევ 1880-1890 წლებში, სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, რაჭის მაზრაში 5,670 ჰექტარამდე ვენახს ითვლიდნენ (კეცხოველი, რამიშვილი, ტაბიძე, 1960). რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობა წარმოდგენილია მრავალფეროვან ბუნებრივ გარემოში და მისი გეოგრაფიული თავისებურებების შესწავლა მნიშვნელოვანია მევენახეობის მდგრადი განვითარებისთვის. რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ორივე მიკროზონის ვაზის ჯიშებსა და აქ წარმოებულ ღვინოზე მოთხოვნა ყოველწლიურად იზრდება როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე - მის გარეთ, რაც ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგრადობას და შეენიშნაღმდეგება მიგრაციის უარყოფით პროცესს - ეს მთიანი რეგიონებისთვის მნიშვნელოვანი და აუცილებელი პირობაა. ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგრადობა ქვეყნის ეკონომიკაზე აისახება.

კვლევის მეთოდები

სტატიაზე მუშაობისას გამოვიყენეთ გეოგრაფიული ანალიზისა და სინთეზის მეთოდოლოგია, გავანალიზეთ სამეცნიერო და სტატისტიკური ლიტერატურა, განვახორციელეთ კარტოგრაფიული ანალიზი, ასევე - შესაბამისი სამეურნეო თუ ადმინისტრაციული უწყებების ხელთ არსებული მონაცემები.

ძირითადი შედეგები

საქართველო კულტურული ვაზის (*V. vinifera* L) წარმოშობის ერთდერთ პირველი ცენტრია. აქედან ვაზი გავრცელდა ხმელთაშუა ზღვის აუზში, ახლო აღმოსავლეთსა და ამერიკაში. საქართველოში ვაზის მოშენებისა და ღვინის დამზადების მეურნეობას 8000 წლის ისტორია აქვს. მსგავსი მასალა, ჯერ-ჯერობით მსოფლიო ისტორიაში არ დაფიქსირებულა (<https://allwine.ge/ka/blog/sad-aris->). ცნობები ქართული მეღვინეობის და მევენახეობის შესახებ ძვ. წელთაღრიცხვიდან მოიპოვება. ქსენოფონტესა (431 წ. ჩვენს ერამდე) და სტრაბონის (200 წ. ჩვენს ერამდე) ცნობებით, საქართველოში მევენახეობა და მეღვინეობა კარგად იყო განვითარებული; ინფორმაცია მევენახეობის შესახებ შემონახულია ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომებშიც: მას აღწერის დროს აღნიშნული აქვს მევენახეობის განვითარების ზონა, ასევე - საზღვარი, რომლის ზევითაც ვაზი უკვე აღარ ვრცელდებოდა. საქართველოს მევენახეობის შესახებ მნიშვნელოვანი ცნობებია გვხვდება ჟან შარდენის ნაშრომშიც (კეცხოველი; რამიშვილი; ტაბიძე, 1960). აღსანიშნავია ივ. ჯავახიშვილის „საქართველოს ეკონომიური ისტორიის“ II ტომი, რომელშიც ავტორი ძირითადად განიხილავს მევენახეობას და საქართველოში 413 ვაზის ჯიშს აღნიშნავს, რომელთაგან 94 რაჭა-ლეჩხუმის ჯიშია (კეცხოველი; რამიშვილი; ტაბიძე, 1960).

საქართველოს ვაზის ჯიშობრივი შემადგენლობა საუკუნეთა განმავლობაში ყალიბდებოდა. სამეურნეო, ადგილობრივი ვაზის ჯიშები ჰავასა და ნიადაგურ პირობებს კარგად ეგუებიან. საქართველოს რელიეფის თავისებურებებმა, ნიადაგისა და ჰავის პირობების ცვალებადობამ მცირე ტერიტორიებზე არსებითი გავლენა მოახდინა ვაზის ჯიშობრივ შემადგენლობაზე. ისინი გამოყვანილია საქართველოს ბუნებრივი პირობების გათვალისწინებით და მახასიათებლებით შეეფერება იმ რეგიონებს, რომლებისთვისაც გამოჰყავდათ. ბუნებრივი პირობების ცვალებადობიდან გამომდინარე, საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული განსხვავებული ჯიშები არ სცილდებოდა (ახლაც არ სცილდება) წარმოშობის ადგილს. ვაზის ჯიშების მევენახეობის ცალკეულ რაიონებში თავმოყრა უფლებას გვაძლევს მივიჩნიოთ ისინი თითოეული რეგიონის ვაზის ადგილობრივ ჯიშად. ვაზის ადგილობრივი ჯიშების თავისებურებები მათი მრავალფერ-

ოვნებით გამოიხატება, რის გამოც ისინი ერთი ეკოლოგიური ჯგუფისთვის მიკუთვნების საშუალებას არ იძლევა (კეცხოველი; რამიშვილი; ტაბიძე, 1960).

საქართველოში ვაზი ზღვის დონიდან 1200 მ-მდე (ზოგან - 1400 მ-მდე) ვრცელდება, მევენახეობისთვის განსაკუთრებით კარგი პირობებია 1000 მ-მდე. მიუხედავად იმისა, რომ ვაზი მოცემულ სიმაღლეზე თითქმის ყველგან კარგად მოდის, ზოგჯერ ქარი უშლის, ზოგან ტენი ან სიმშრალე, კირის სიჭარბე ან სიმცირე და სხვ. ვენახისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მზე: მზიან ადგილას დამნიფებულ ყურძენს შაქარი ყოველთვის 15-20%-ზე მეტი აქვს, ამიტომ ძირითადად ვენახები გაშენებულია მზიან ფერდობებზე (კეცხოველი; რამიშვილი; ტაბიძე, 1960). რაჭა-ლეჩხუმი საკმაოდ მდიდარია ვაზის ჯიშებით. ამჟამად რაიონში 50-ზე მეტი ადგილობრივი ვაზის ჯიშია, მცირე რაოდენობით გვხვდება სხვა რაიონების ჯიშებიც. რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა მდებარეობს რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთის რეგიონში, სადაც კლიმატური პირობები მეტად ხელსაყრელია მევენახეობისათვის. მორფოლოგიური და სამეურნეო ნიშან-თვისების მიხედვით, რაჭა-ლეჩხუმის ჯიშები მნიშვნელოვნად განსხვავდება საქართველოს სხვა რაიონის ჯიშებისაგან. მევენახეობის გავრცელების უკიდურესი ზღვარი არის 1100-1200 მ ზღვის დონიდან, მაგრამ ამ სიმაღლეზე სამეურნეო ვენახები არ გვხვდება (გელაშვილი, 1961). საქართველოს ტერიტორიის ზედაპირის სირთულემ და მასთან დაკავშირებული ჰავის და ნიადაგური პირობების სხვადასხვაობამ ხელი შეუწყო ჯიშების შესაფერ განლაგებას ცალკეული რაიონების მიხედვით. საქართველო, ბუნებრივ-ისტორიული პირობების მიხედვით, იყოფა ორ საგრძნობლად განსხვავებულ აღმოსავლეთ და დასავლეთ ნაწილად, ხოლო თითოეული მათგანი - მევენახეობის ცალკეულ მხარედ. რაჭა-ლეჩხუმი მოქცეულია საქართველოს შუამთის მევენახეობის სარტყელში, სადაც იგულისხმება რაჭა-ლეჩხუმის ბუნებრივად ტკბილი ღვინოების ქვესარტყელი (კეცხოველი; რამიშვილი; ტაბიძე, 1960). საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის ზონებიც ქვეზონებად და მიკროზონებად იყოფა. რაჭა-ლეჩხუმის ზონა მეოთხეა, რომელიც იყოფა ქვემო რაჭის და ლეჩხუმის ქვეზონებად, ხოლო თითოეული, თავის მხრივ, ხვანჭკარის და ტვიშის მიკროზონებად (გოდაბრელიძე, გოცირიძე, 2009).

რაჭა-ლეჩხუმი შეიძლება დაიყოს სამ ძირითად მევენახეობის ზონად, რომელთაგან ბოლო ორი მხარეში საუკეთესოდ ითვლება:

1. ზემო რაჭა (ონის ადმინისტრაციული რაიონი);
2. ქვემო რაჭა (ამბროლაურის ადმინისტრაციული რაიონი);
3. ლეჩხუმი (ცაგერის ადმინისტრაციული რაიონი);

1) ზემო რაჭაში, ჰავის მიხედვით, სხვა რაიონებთან შედარებით უფრო ცუდი პირობებია: ვენახები 1000-1200 მ სიმაღლეზე გვხვდება ზღვის დონიდან, ყურძენი კარგად დამნიფებას ვერ ასწრებს და მისგან უხარისხო ღვინოები დგება, ამიტომ ზემო რაჭაში მევენახეობა-მეღვინეობას საწარმოო ხასიათი არა აქვს, ტერიტორია თითქმის მთლიანად მთაგორიანია, ჰავა მკაცრია და ამიტომ ვენახები უფრო დაცულ ხეობებში გვხვდება (გელაშვილი, 1961).

2) მევენახეობის თვალსაზრისით, მეტად მნიშვნელოვანია ქვემო რაჭა ანუ ამბროლაურის რაიონი, სადაც ბუნებრივი პირობები უფრო უწყობს ხელს ვაზის კულტურის გავრცელებას და ხარისხიანი პროდუქციის მიღებას. ქვემო რაჭას მდინარე რიონი ყოფს მარცხენა და მარჯვენა მხარედ. რაიონის მარჯვენა მხარის მევენახეობის ძირითადი მიმართულებაა ნახევრად ტკბილი „ხვანჭკარასო ტიპის ღვინოების წარმოება, მარცხენა მხარისა კი, ძირითადად, სუფრის ხარისხიანი თეთრი ღვინოებისა. ქვემო რაჭაში, მეღვინეობის თვალსაზრისით, ცნობილია კიდევ ერთი - ბუგეულ-ამბროლაურის მხარე. ექსპოზიციით, ნიადაგებით და სხვა პირობებით ეს მხარე სრულიად განსხვავდება მის საპირისპიროდ, რიონის მარჯვნივ მდებარე ადგილებისაგან. აქ ვენახები გაშენებულია ჩრდილოეთისა და ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის კალთებზე. სამხრეთით და სამხრეთ-აღმოსავლეთით აღმართული მთის კალთების გამო ვენახები აქ დღეში რამდენიმე საათით (ორი საათით მაინც) დაჩრდილულია; თეთრი ჯიშები უფრო კარგ პროდუქტს იძლევა, ვიდრე - ნითელი (გელაშვილი, 1961). რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა მოქცეულია საშუალო, დაბალმთიან და გორაკ-ბორცვიანი ზონაში დენუაციურ-ეროზიული და გრავიტაციული პროცესების უპირატესი გამოვლინებით. დაბალმთიანი და გორაკ-ბორცვიანი ზონა ონიდან ამბროლაურამდე წარმოდგენილია ეროზიული, გრავიტაციული და დენუაციური პროცე-

სებით, ასევე, ფიზიკური გამოფიტვით. ამბროლაურიდან მდინარე რიონისა და ლაჯანურის შესართავამდე გამოხატულია ძლიერ აქტიური მენყრული პროცესები, თვითონ მდინარე რიონის კალაპოტში გამოხატულია აქტიური აკუმულაციური უბნები ძველი და ახალი გამოზიდვის კონუსებით (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012). რაჭის ქვაბულის ფერდობებზე მიმდინარე აქტიური მენყრული პროცესები წარმოდგენილია რაჭის ქედის ჩრდილო ფერდობებსა და ლეჩხუმის ქედზე. აქტივობით გამოირჩევა ბუგეულის, ჩორჯოს, ხვანჭკარას, ჟოშხის, ზნაკის, აბანოეთის მენყრული სხეულები. რაჭის ქვაბულში განვითარებულია ღვარცოფები, რომლებიც შერეული გენეზისისაა. აქტიური ღვარცოფები დაკავშირებულია მენყრული პროცესების გააქტიურებასთან. რიონის ორივე მხარეზე მძლავრი გამოზიდვის კონუსებია. ხშირად ღვარცოფების და მენყრების გააქტიურება ანთროპოგენურ პროცესებთან არის დაკავშირებული (ელიზბარაშვილი, 2002).

გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, ამბროლაურის რაიონის კლიმატი გარდამავალია ზომიერსა და ნოტიო სუბტროპიკულს შორის. უნდა აღინიშნოს, რომ ამბროლაურის რაიონში კლიმატური თავისებურებები მთიანი რეგიონებში ჰიდრომეტეოროლოგიურ პარამეტრთა განაწილების კანონზომიერებას ექვემდებარება. ამიტომ ამ რაიონში ჰავის ყველა პარამეტრს მკვეთრად გამოხატული სიმაღლითი ზონალობა ახასიათებს. რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა მოქცეულია ზღვის სუბტროპიკული ნოტიო ჰავის ოლქში, სადაც მდინარე რიონის ხეობებში გვხვდება საკმაოდ ნოტიო ჰავა, ზომიერად ცივი ზამთრით და შედარებით მშრალი ცხელი ზაფხულით. რაც შეეხება ხეობების ფერდობებს (შედარებით მაღლა), ჰავა აქაც ნოტიოა, ზომიერად ცივი ზამთრით და ხანგრძლივი თბილი ზაფხულით (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012). როგორც აღვნიშნეთ, დაბალ მთიანეთში ზომიერად ცივზამთრიანი და შედარებით ცხელზაფხულიანი ჰავის ტიპია გაბატონებული, მაღალმთიანი ზონისათვის (ონის ადმინისტრაციული რაიონი) კი უხვთოვლიანი მთის ნოტიო ჰავაა დამახასიათებელი. ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურა 9-100-ია (დაბალ ზონაში), ზოგან კი - 4-50 (მთიანეთში). რაიონის დაბალ ნაწილში იანვრის საშუალო ტემპერატურა 1.50-40-ია, ივლისისა კი 180-240-ის ფარგლებში მერყეობს. ატმოსფერული ნალექების წლიური რაოდენობა 1000-1500 მმ-ია, მთებში კი ეს პარამეტრი 1600-1800 მმ-აღწევს. ზამთარი ადრე იწყება. პირველი ყინვები მოსალოდნელია ნოემბრის დასაწყისში, ბოლო კი აპრილის დამდეგსაც ემთხვევა. მევენახეობის ზონა, საშიში წაყინვების რუკის მიხედვით, მოქცეულია, ძირითადად, 10 წელიწადში ერთხელ განმეორებადობის ზონაში, ხოლო ფერდობების სიმაღლის ზრდასთან ერთად - 20 წელიწადში სამჯერ განმეორებადობის ზონაში. უყინვო პერიოდის ხანგრძლიობა 170-200 დღეს შეადგენს. ამ პერიოდში დაგროვილ აქტიურ ტემპერატურათა ჯამი 35000 აღწევს, რაც ხელსაყრელ პირობებს ქმნის მევენახეობის განვითარებისათვის (ელიზბარაშვილი, 2002). როგორც ცნობილია, მზეს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მევენახეობის განვითარებაში. მზის ნათების ხანგრძლივობის მიხედვით, მევენახეობის ზონა მოქცეულია 1900-2000 საათიანი ნათების არეალში, სადაც 200-225 საათი (მაქსიმუმი) ფიქსირდება ზაფხულში, ხოლო 175-200 საათი გაზაფხულის შუა პერიოდიდან და შემოდგომის დასაწყისში. ამ პერიოდში მზის ნათების ხანგრძლივობა ხელსაყრელია ვენახისათვის როგორც ვეგეტაციის, ისე სიმწიფის პერიოდისთვის. მევენახეობაში დიდი ყურადღება ექცევა ფერდობის ექსპოზიციას. მდინარე რიონის ორივე ნაპირი ფერდობის ექსპოზიციით რადიკალურად განსხვავებულია: მარჯვენა სანაპირო, ონი-ამბროლაურის მონაკვეთზე, მდინარე ლაჯანურის შესართავამდე, წარმოდგენილია, ძირითადად, სამხრეთ და აღმოსავლეთ, იშვიათად - დასავლეთის ექსპოზიციებით, მარცხენა ნაპირი კი - პირიქით, ჩრდილოეთის ექსპოზიციით. ამბროლაურის ტერიტორიაზე მცირე ფართობზე გვხვდება აღმოსავლეთ და სამხრეთ ექსპოზიციები, რაიონის მთელ ტერიტორიის უმეტესი ფართობი სამხრეთული და სამხრეთ-დასავლეთური ექსპოზიციის ფერდობებს უჭირავს (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012). სამხრეთისკენ მიქცეული შვეული ფერდობები მზისაგან ხურდება და ღამით ასხივებს, რაც ანელებს მთაში ღამის სუსხს, ყველაფერი ეს კი ქმნის თავისებურ მიკროკლიმატს. ასეა რაჭაში, ამბროლაურის რაიონში (ხვანჭკარის მიკროზონა) (კეცხოველი; რამიშვილი; ტაბიძე, 1960).

ამბროლაურის რაიონი მდიდარია შიგა წყლებით: მდინარეებით, მიწისქვეშა წყლებით და მყინვარებით. ვაზს აქვს უნარი, გამოიყენოს ნიადაგის წყალი. წყლის და საკვები ნივთიერებების ძებნაში ვაზის ფესვები 5 მეტრზე მეტ სიღრმეში მიდის. ვაზის მიერ ნიადაგიდან წყლის

შემწოვი ძალა შეესაბამება 16 ატმოსფეროს. წყლის ის მარაგი, რომელსაც ვაზი ასეთი შემწოვი ძალით ვერ ამოიღებს, მიუწვდომელი მარაგია. ასეთი პრობლემაც რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონაში თითქმის არ ფიქსირდება (გოდაბრელიძე, გოცირიძე, 2009).

ამბროლაურის რაიონის რელიეფი, ქვეფენილი ქანები, მცენარეული საფარი და კლიმატური პირობები (ადამიანის სამეურნეო მოქმედებასთან ერთად) განსაზღვრავს ნიადაგური საფარის ნაირგვარობას. ამბროლაურის რაიონი ისევე, როგორც ყველა მთიანი რეგიონი, მცირე მიწიანობით გამოირჩევა. ნიადაგების რუკიდან ჩანს, რომ მევენახეობის ზოლში გამოყოფილია, ძირითადად, ნეშომპალა-კარბონატული ნიადაგები. მდინარეთა ტერასებზე მცირე გავრცელებით ხასიათდება ალუვიური და ყომრალი ნიადაგები (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012). ამბროლაურის რაიონში სამეურნეო მიწების უმეტესი ნაწილი დაკავშირებულია მდინარეთა ხეობების ტერასებსა და პროლუვიურ, აკუმულაციურ ვაკეებთან, რომელთაც სწორი ან ოდნავ დახრილი ზედაპირი ახასიათებთ. მდ. რიონის ქალები და ქალისზედა ტერასები სწორედ ასეთ აკუმულაციურ ვაკეებს წარმოადგენს და ნაყოფიერი, ალუვიური ნიადაგებით გამოირჩევა. მცირე ფართობები უკავია მრავალწლიან ნარგავებს, განსაკუთრებით - ვენახს და ხეხილის ბაღებს. მევენახეობის არაორდინარული პროდუქცია რაიონში ამ კულტურით დაკავებული ფართობების ზრდის გარანტიაა. მდ. რიონის მარჯვენა ფერდობი, სოფ. ჭყვიშის, ჭრებალოს, ხვანჭკარის, ჩორჯოს, ტოლას, სადმელის და კვაცხუთის მიდამოებში ხასიათდება, უმეტესწილად, ციცაბო ფერდობებით და სახნავი მიწების სიმცირით. ნიადაგის ფენა მცირე სიმძლავრისაა, ხშირად - ძლიერ გადარეცხილი და ხირხატიანი. ამიტომ აქ წამყვან როლს ისეთი კულტურები ასრულებენ, რომლებიც არ მოითხოვს დიდი სიმძლავრის და კარგად დანესტინებულ ნიადაგს. ვაზისა და ხეხილის ნარგავებისათვის ასეთი გამოზიდვის კონუსები და სამხრეთი ექსპოზიციის კარგად განათებული ფერდობები საუკეთესო ეკოლოგიურ გარემოს ქმნის. ამიტომ ეს ზოლი, თავისი ნიადაგური და ჰიდროთერმული პირობების მიხედვით, მევენახეობისათვის იდეალურ მონაკვეთად შეიძლება ჩაითვალოს. მდ. რიონის მარცხენა ფერდობიც არ გამოირჩევა სახნავი მიწების სიჭარბით. აქ მეტწილად წარმოდგენილია საშუალო დახრილობის უსწორმასწორო ფერდობები, რომლებიც ძველი ტერასებით ან მეწყრული სხეულების მოვაკებული ზედაპირებით იცვლება. ეს ზოლი ჰიფსომეტრიულად 1000-1200 მ-მდე ვრცელდება და მოიცავს სოფლების: საკეციის, ზნაკვის, ბუგეულის, ქედისუბნის, შავრას, ლადიშის, ცახის და ღვარდიის მიმდებარე ტერიტორიებს. აქ განვითარებულია აქტიური მეწყრული პროცესები, რაც ამცირებს მინათმოქმედებისათვის ვარგისი ტერიტორიის ფართობს. ამ ზოლში მევენახეობისათვის ნაკლებად სახარბიელო პირობებია, ვიდრე ხვანჭკარა-სადმელის მონაკვეთში. ამიტომ ვენახებს გაცილებით მცირე ფართობი უკავიათ (ზნაკვას და ქედისუბნის გამოკლებით). რაჭის ქედის ჩრდილო ფერდობები და შაორის წყალსაცავის მიმდებარე ადგილები გამოირჩევა ძლიერ ციცაბო, კლდოვანი რელიეფით, სადაც მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი სოფლის მეურნეობისათვის გამოუსადეგარია. ვენახები მეტად მცირე ფართობებზეა წარმოდგენილი, და ეს სრულიად გამართლებულიცაა, რადგან აქ მეტად არახელსაყრელი პირობებია მევენახეობისათვის (ელიზბარაშვილი, 2002).

3) ლეჩხუმში შედის ცაგერის რაიონი. ვენახები გაშენებულია შედარებით ნაკლებ დაქანებულ კალთებზე. ამ ხეობებში ვენახები იძლევა სხვადასხვა სახის პროდუქციას. როგორც აღვნიშნეთ, რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა მოქცეულია საშუალო, დაბალმთიან და გორაკ-ბორცვიანი ზონაში დენუაციურ-ეროზიული და გრავიტაციული პროცესების უპირატესი გამოვლინებით. ცაგერში მდინარე ცხენისწყლის ხეობაში, ცაგერიდან - ოყურეში ოპიტარას მონაკვეთამდე მევენახეობის ზონა მოქცეულია ძლიერ აქტიურ მეწყერთა ზონებში, იშვიათად ეროზიული, გრავიტაციული, დენუდაციური პროცესებითა და გამოფიტვით, ალპანასა და ტვიშის ტერიტორიაზე - კარსტული პროცესებით, მცვივანების კონუსებით და გრავიტაციული პროცესებით.

რელიეფის ოროგრაფიულ და ჰიფსომეტრიულ კარკასს ქმნის მდ. ცხენისწყლის ხეობა, თავისი წყალგამყოფი ქედებით და ქვაბულებით. მევენახეობის ზონა მოქცეულია ზღვის სუბტროპიკული ნოტიო ჰავის ოლქში, სადაც ცხენისწყლის ხეობაში გვხვდება საკმაოდ ნოტიო ჰავა, ზომიერად ცივი ზამთრით და შედარებით მშრალი ცხელი ზაფხულით; რაც შეეხება ხეობების ფერდობებს (შედარებით მაღლა), ჰავა ნოტიოა, ზომიერად ცივი ზამთრით და ხანგრძლივი თბილი ზაფხულით. რეგიონის ჰავა ზომიერად ტენიანი და თბილია. აქ საშუალო

წლიური ტემპერატურა +11,40-დან +3,20-მდე მერყეობს. იანვრის საშუალო ტემპერატურა ცაგერში 00-ის ტოლია. უთბილესი თვის (აგვისტოს) საშუალო ტემპერატურა შესაბამისად +220-ს, +20,10-ს და +130-ს უდრის. აბსოლუტური მაქსიმუმი 410-ია, მინიმუმი კი - 260C (ელიზბარაშვილი, 2005). ამრიგად, დაბალ ადგილებში უშუალოდ მდინარის პირას ვენახების გაშენება არ არის რეკომენდებული (გოდაბრელიძე, გოცირიძე, 2009). ნალექები თითქმის თანაბრად განაწილებული და 1095 მმ-დან (ალპანა) 1276 მმ-მდე (ყორულდამი) მერყეობს. ამგვარი ვითარება ქვაბულის ეფექტითაა განპირობებული. თოვლის საფარიან დღეთა რიცხვი დიდი მერყეობით გამოირჩევა, ცაგერში წელიწადში 54 დღე თოვლიანია. მევენახეობის ზონა, საშიში წაყინვების მიხედვით, მოქცეულია, ძირითადად, 10 წელიწადში ერთხელ განმეორებადობის ზონაში, ხოლო ფერდობების სიმაღლის ზრდასთან ერთად - 20 წელიწადში სამჯერ განმეორებადობის ზონაში. მზის ნათების ხანგრძლივობა შეადგენს 1900-2000 საათს. 200-225 საათი (მაქსიმუმი) ფიქსირდება ზაფხულში, ხოლო 175-200 საათი - გაზაფხულის შუა პერიოდსა და შემოდგომის დამდეგს. ამ დროს მზის ნათების ხანგრძლივობა ხელსაყრელია ვენახის როგორც ვეგეტაციის, ისე - სიმწიფის პერიოდისთვის. მევენახეობის რეგიონში, მზის ნათების მიხედვით, ფერდობის ექსპოზიციები რადიკალურად განსხვავებულია. მდინარე ცხენისწყლის მარჯვენა სანაპირო წარმოდგენილია, ძირითადად, სამხრეთ და აღმოსავლეთ ექსპოზიციებით, ხოლო მარცხენა - დასავლეთ და ჩრდილოეთ ექსპოზიციებით. ლაჯანურის წყალსაცავის მიმდებარე ტერიტორიაზეც მარჯვენა სანაპირო წარმოდგენილია, ძირითადად, სამხრეთ და აღმოსავლეთ ექსპოზიციებით, ხოლო მარცხენა - დასავლეთ და ჩრდილოეთ ექსპოზიციებით (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012). სამხრეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე გაშენებულია აქაური ადგილობრივი ვაზის ჯიშები, რომლებიც მზის ენერგიის ხარჯზე მაღალი შაქრიანობით ხასიათდება. ტვიშის მიკრორაიონში აღსანიშნავია იმერული ჯიშის - ცოლიკურისაგან მიღებული ბუნებრივად ნახევრად ტკბილი თეთრი ღვინო, იმავე ადგილის - "ტვიშის" სახელწოდებით (გოდაბრელიძე, გოცირიძე, 2009).

რეგიონის მთავარი მდინარეა ცხენისწყალი. აქ ჩამოედინება რიონიწა და ლაჯანურიც, რომლებიც ქმნიან ვიწრო ხეობებს და ქვაბულებს ძლიერ დაქანებული კალთებით. მინისქვეშა წყლის რესურსები გამოიყენება მოსახლეობისათვის. აქაც, როგორც ამბროლაურის მონაკვეთზე, ვაზის წყლით მომარაგება დამატებით ძლისხმევას თითქმის არ საჭიროებს.

ცაგერის რაიონი შედის მევენახეობის სპეციალიზაციის ზონაში. ამგვარი სპეციალიზაცია განპირობებულია როგორც აგროკლიმატური პირობებით, ისე - მინის რესურსების (ფონდის) თავისებურებებით. ლეჩხუმის ნიადაგები, რომლებზეც ვენახებია გაშენებული, მრავალი სახისაა. გვხვდება როგორც ღორღიანი, კალციუმის კარბონატის საკმაო რაოდენობით შემცველობის, ისე - ენერი და მძიმე თიხნარი ნიადაგებიც (გელაშვილი, 1961). განსაკუთრებით გავრცელებულია ყომრალი და ნეშომპალა-კარბონატული ნიადაგი. სწორედ აქაა განლაგებული უნიკალური ტვიშის მიკროზონა. რეგიონისთვის პრიორიტეტულია მევენახეობა. აქ უკანასკნელ წლებში მეურნეობის არაერთმა დარგმა განიცადა დევრადაცია (ელიზბარაშვილი, 2005).

აგროკლიმატური დარაიონების მიხედვით, რაჭა-ლეჩხუმის მხარის მევენახეობის ზონა მოქცეულია ზომიერ სარტყელში, ზომიერად თბილ ზონაში, სადაც მევენახეობის განვითარებისთვის საჭირო პირობებია. მდინარე რიონი ლაჯანურის შეართავიდან - ქვემოთ და მდინარე ცხენისწყალი ცაგერის ქვემოთ მოქცეულია სუბტროპიკულ სარტყელში, სუბტროპიკულიდან გარდამავალ ზომიერად თბილ ზონაში, სადაც ასევე ხელსაყრელი პირობებია მევენახეობის განვითარებისთვის (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012).

ვენახისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ფერდობის დახრილობას. ყოველმხრივ დაქანებული ფერდობების სავენახედ გამოყენება შესაძლებელია, მაგრამ ამ შემთხვევაში ოპტიმალურია 10-მდე დახრილობის ფერდობი (["http://gfa.org.ge/wp-content/uploads/2018/11/"](http://gfa.org.ge/wp-content/uploads/2018/11/)). ამ მხრივ, რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა, ძირითადად, წარმოდგენილია <100 დახრილობით. მდინარეთა ხეობის ფერდობები დახრილია 10-200. იშვიათად გვხვდება 200 ზე მეტი დახრილობა. ვენახისთვის მნიშვნელოვანია განივებაც. ძლიერი ქარები მექანიკურად აზიანებს ვაზს. მეორე მხრივ, წვიმებისა და ცვარის დროს ქარი სწრაფად ამრობს ფოთლებს და ამით ანელებს სოკოვან დაავადებათა გავრცელებას (გოდაბრელიძე, გოცირიძე, 2009). რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა მოქცეულია 0-დან 2 მ/წმ-მდე ქარის სიჩქარის ზონაში და ქარიან დღეთა რაოდენობა წელიწადში არ აღემატება 10 დღეს. მევენახეობის ერთ-ერთ ხელისმშლელ ფაქტორად ითვლება სეტ-

ყვა. რაჭა-ლეჩხუმის მევენახეობის ზონა მოქცეულია იმ ზონაში, სადაც სეტყვიან დღეთა საშუალო წლიური რაოდენობა მერყეობს 2-დან 3 დღემდე (საქართველოს ეროვნული ატლასი, 2012).

მევენახეობის განვითარებაში მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ჩრთულობა. სამწუხაროდ, მოსახლეობა ორივე მხარეში უარყოფით მიგრაციას და შემცირებას განიცდის. საყოველთაო აღწერის ანალიზის შედეგად, ნათელია, რომ მევენახეობის ზონაში მოსახლეობის კლების ტენდენციაა (ელიზბარაშვილი, 2005).

მუნიციპალ-იტეტი	1959 წ. აღწ.	1970 წ. აღწ.	1979 წ. აღწ.	1989წ. აღწ.	1991	2002წ. აღწ.	2014წ. აღწ.	2016	2017	2018
ამბროლაური	26 667	24 128	20 916	17 065	16 800	16 079	11 186	11 100	10 800	10 700
ონი	21 784	19 016	15 493	12 318	12 400	9277	6130	6100	6000	5900
ცაგერი	27 262	23 356	20 462	17 166	16 700	16 622	10 387	10 000	9700	9400

ცხრ.1. მოსახლეობის რაოდენობა წლების მიხედვით (ათასი კაცი)

ვენახეობის ფართობის მიხედვით, რაჭა-ლეჩხუმს დასავლეთ საქართველოში მეორე ადგილი უკავია. ვენახეობის ფართობი დროთა განმავლობაში იცვლებოდა და, ძირითადად, შემცირების ტენდენცია შეიმჩნევა. თავდაპირველად ეს დაავადებათა გავრცელებამ გამოიწვია, მაგრამ ბოლო პერიოდში ეს მოსახლეობის უარყოფით მიგრაციას უკავშირდება. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1880-1890 წლებში რაჭის მაზრაში 5,670 ჰექტარამდე ვენახი იყო.

მხარე	1980წ.	1990 წ.	1995 წ.	2000 წ.	2004 წ.	2005 წ.	2006 წ.
რაჭა-ლეჩხუმი	2,731	2,705	2,305	1,474	1,4	1,4	1,4

ცხრ.2. ვენახეობის ფართობი რაჭა-ლეჩხუმში 1980-2006 წლებში¹ (ათ. ჰექტარი) ცხრილი შედგენილია სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემების საფუძველზე (2006 წ.).

„რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგია 2014-2021 წწ.“ მონაცემებით, რეგიონის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების საერთო მოცულობა 108,8 ათას ჰექტარს შეადგენს. 2011 წელს ვენახის ფართობმა რეგიონში 1708 ჰა შეადგინა (<http://gov.ge/files/275->), მაგრამ, ვენახების კადასტრის 2014 წლის მონაცემებით, რაჭასა და ლეჩხუმში სამეურნეო ვენახების ფართობი 845 ჰექტარია, თუმცა აქ მოცემულია ინფორმაცია იმ სამრეწველო ვენახების შესახებ, რომელთა ზომებიც აღემატება (მეტია) 0.1 ჰექტარს (მდინარაძე, მაღრაძე; 2015).

დასკვნა

საბოლოოდ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოში მევენახეობის განვითარებისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გეოგრაფიულ გარემოს. რელიეფის სირთულემ, ჰავის, ნიადაგური პირობების სხვადასხვაობამ და გარემოში მიმდინარე პროცესებმა ხელი შეუწყო უნიკალური ჯიშების ჩამოყალიბების პროცესს და შესაბამის განლაგებას წარმოშობის ადგილას.

მევენახეობის ერთ-ერთი უნიკალური ზონა რაჭა-ლეჩხუმია, სადაც სამეურნეო ვენახები და მიკროზონები, ძირითადად, განლაგებულია ამბროლაურასა და ცაგერში 800 მ-მდე, 10-იან დახრილობის ფერდობებზე, ნეშომპალა-კარბონატულ, ალუვიურ და ყომრალ ნიადაგებზე. რეგიონში უხვად არის შიდა წყლები. კლიმატი გარდამავალია ზომიერსა და ნოტიო სუბტროპიკულს შორის. მევენახეობის ზონას ახასიათებს ნოტიო ჰავა, ზომიერად ცივი ზამთრით და ხანგრძლივი თბილი ზაფხულით. საშუალო წლიური ტემპერატურა +100-ზე მეტია, ნალექების წლიური რაოდენობა 1000-1500 მმ-ია. ვენახისთვის საშიშ წაყინვებს და სეტყვას იშვიათად ახასიათებს განმეორებადობა; დამახასიათებელია მცირე ქარიანობა, რაც აუცილებელია ვენახის განვითარებისთვის. ორივე მხარეში ვენახები განლაგებულია მდინარეთა ხეობის ფერდობებზე და მენყრულ გამოზიდვის კონუსებზე. ვენახების განლაგების ძირითადი წილი

